

Stanowisko Komitetu Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk w sprawie edukacji geograficznej w szkołach

Geografia, obok historii, należy do szczególnych dziedzin nauki wyodrębnianych nie na podstawie przedmiotu badania, ale ze względu na sposób poznania świata i poszczególnych miejsc. **Geografia pozwala zrozumieć zmienność przestrzenną środowiska życia człowieka i wyjaśnia jej przyczyny**, jest zatem nauką chorologiczną, natomiast historia bada tę zmienność zjawisk i procesów w perspektywie minionego czasu i jest nauką chronologiczną.

Człowiek pozbawiony wiedzy geograficznej i historycznej nie jest w stanie odpowiedzieć sobie na podstawowe pytanie dotyczące swojego miejsca na ziemi. Miejsca, wyznaczonego zarówno dziejami historycznymi, jak i rzeczywistością przyrodniczo-kulturową. **Geografia, udziela odpowiedzi na pytanie dotyczące miejsca życia człowieka, które jest istotne dla rozwoju jego świadomości terytorialnej i osobowości, w duchu wartości cywilizacyjnych i patriotycznych.**

Rozumiejąc wielką rolę geografii w procesie wychowania obywateli rozwijano ją od czasów starożytnych i kontynuowano przez cały okres średniowiecza aż do współczesności. Dlatego, zaliczano ją zawsze do przedmiotów ogólnokształcących, a więc takich, których rolą jest wykształcenie człowieka inteligentnego, rozumiejącego otaczający świat, ale także człowieka kochającego i szanującego swój kraj i region. **Wychowanie geograficzne odegrało wielką rolę w procesie odrodzenia Polski po okresie zaborów oraz kształtowaniu świadomości obywatelskiej w czasie międzywojennym i postawy Polaków w okresie okupacji niemieckiej i w PRL-u. Edukacja geograficzna jest kompleksowym narzędziem kształtowania takiej osobowości uczniów**, np. przez obserwację i opisy krajobrazów oraz działających w nich ludzi, zrozumienie dziedzictwa kulturowego przestrzeni, w której żyjemy (lokalnej, regionalnej, narodowej), czy wyjaśnianie mechanizmów tworzących zjawiska sekularne i anomalne. Stany emocjonalne kształtowane w toku nauczania geografii, były określane przez Wincentego Pola jako *synteza ducha* a Władysława Nałkowskiego *zmysł geograficzny*.

W świetle poznawczych i wychowawczych funkcji geografii, w społeczności geograficznej sprzeciw budzi fakt, że jej rola w systemie polskiej edukacji szkolnictwa podstawowego, gimnazjalnego i średniego ulega stałemu obniżaniu. Współczesne społeczeństwo polskie zostaje pozbawione niezbędnego dla swojego rozwoju *zmysłu geograficznego*, którego nie można wykształcić zastępując geografii innymi przedmiotami (np. przyrodą) lub przenosząc do nich treści geograficzne. Przyczynę tego stanu rzeczy należy

upatrywać zarówno w problemach dotyczących całego polskiego szkolnictwa, jak i w kwestiach szczegółowych odnoszących się do samej geografii.

Komitet Nauk geograficznych Polskiej Akademii Nauk z niepokojem stwierdza, że geografia, jest skutecznie eliminowana z programów na wszystkich poziomach edukacji szkolnej, a jej niektóre treści nauczania są przypisywane innym przedmiotom tradycyjnym (biologii, chemii, fizyce), oraz nowoutworzonym przedmiotom hybrydowym (przyroda, wiedza o społeczeństwie, wiedza o kulturze, czy podstawy przedsiębiorczości), które w swoich założeniach mają być bardziej kompleksowe, niż przedmioty klasyczne takie jak, geografia czy historia. Twórcy koncepcji przedmiotów hybrydowych wykazali się kompletną niewiedzą i ignorancją, czym była i jest geografia oraz jaka jest jej naczelną ideą sformułowaną przez wybitnych naszych antenatów jak: E. Kant, A. Humboldt, K. Ritter, Vidal de la Blache, czy W. Pol, W. Nałkowski i E. Romer.

Geografia jest nauką kompleksową, jedyną dziedziną syntetyzującą wiedzę przyrodniczą z wiedzą społeczną, ekonomiczną i kulturową. Ta idea geografii została wyrażona najkrócej w pojęciu integrującym, jakim jest *środowisko geograficzne*.

Geografia, jako przedmiot została wyeliminowana ze szkoły podstawowej (klasy I-VI) a źle wybrane jej treści realizowane są w ramach przedmiotu *Przyroda*, której wprowadzenie przyniosło dla uczniów i geografii trudne już dzisiaj do odrobienia straty¹. Wiedza geograficzna została w nim wyjęta z kontekstu geograficznego - przestrzennego i kompleksowego oraz potraktowana jako zbiór zdarzeń jednostkowych, które są dodawane do faktów biologicznych, fizycznych czy chemicznych, co skutkuje jej słabym rozumieniem (preferowanie podejścia sumacyjnego, charakterystycznego dla nauk szczegółowych).

W szkole podstawowej dokonano więc swoistego rozbioru geografii w majestacie prawa, a w szkole ponadgimnazjalnej ograniczono czas i treści jej nauczania. Redukcja edukacji geograficznej odbywa się zarówno w zakresie czasu przeznaczanego na nauczanie przedmiotu, jak i w sferze treści nauczania. Te niekorzystne zmiany odbywają się pod hasłem poprawienia efektów kształcenia, które jest celem ostatniej reformy programowej². Przed tą reformą, wprowadzającą 3-letnie gimnazjum i 3-letnie liceum ogólnokształcące i profilowane, edukacja geograficzna realizowana była w wymiarze 11-12

¹ Na studiach wyższych nie istnieje kierunek studiów o nazwie „przyroda”, do jego nauczania nie ma więc kadr fachowo przygotowanych. Prowadzone kursy „nauczania przyrody” są kosztowne i nie zmieniają sposobu myślenia ich uczestników, ukształtowanego w trakcie studiów podstawowych (biologii, chemii, fizyki, geografii czy innych przedmiotów).

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół – Dz.U. z dnia 15 stycznia 2009 r.

godzin i odbywała się od IV klasy szkoły podstawowej³ W efekcie dokonanych zmian **geografia jako samodzielny przedmiot nauczania pojawia się dopiero na III i IV etapie edukacyjnym, a wprowadzona równocześnie podstawa programowa w zakresie podstawowym przewiduje dla geografii 4 godziny w cyklu kształcenia, tj. 3 h w gimnazjum i 1 h w szkole ponadgimnazjalnej kończącej się egzaminem dojrzałości.** Dotychczas, przy rozdzielnym ujęciu podstaw programowych dla gimnazjum i w zakresie podstawowym szkoły ponadgimnazjalnej kończącej się egzaminem dojrzałości, na kształcenie geograficzne przeznaczone było 7 godzin (odpowiednio 4 i 3 godziny w cyklu kształcenia). Tylko niektórzy uczniowie, wybierający zakres rozszerzony z geografią, będą mieć 8 godzin w cyklu kształcenia, czyli zaledwie 1 godzinę więcej niż dotychczasowy wymiar podstawowy (4+3), natomiast pozostali **zakończą tę edukację na pierwszym roku szkoły ponadgimnazjalnej odbywając 1 godzinę zajęć tygodniowo!**

W nowych programach nauczania geografii określono bardzo złe ramy programowe, które ujmują treści przedmiotu w sposób wyrywkowy, nie zachowując ani ciągłości pojęciowo-teoretycznej, ani rzeczowej, natomiast wprowadzają „problemy modne” np. takie jak globalizacja czy rozwój zrównoważony, które wyrwane z szerszego kontekstu przyczynowo-skutkowego stają się dla uczniów trudne do zrozumienia. Redukcji uległy treści tworzące metodologiczne podstawy geografii oraz drastycznie ograniczono treści traktujące o geografii Polski⁴.

Wymagania szczegółowe w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej (zakres podstawowy) obejmują zagadnienia społeczno–gospodarcze oraz problemy środowiska przyrodniczego współczesnego świata. Przewodnym tematem powinna być tutaj globalizacja oraz tematyka związana z rozwojem zrównoważonym. Od nauczycieli zależy dobór tematów i ilustrujących je przykładów. Uczniowie, którzy nie wybiorą kształcenia w zakresie rozszerzonym z przedmiotów matematyczno–przyrodniczych, właściwie kończą edukację geograficzną na pierwszej klasie liceum. **Obligatoryjny zatem dla każdego ucznia w Polsce cykl edukacyjny geografii realizowany jest jedynie w gimnazjum!**

³ 7-8 godzin w szkole podstawowej i 4 godzin w szkole ponadpodstawowej, bez uwzględniania ewentualnego fakultetu w IV klasie liceum.

⁴ „koncepcja wymagań na III etapie edukacyjnym opiera się na odejściu od dominacji geografii ogólnej: fizycznej i społeczno–ekonomicznej, na rzecz geografii regionalnej (...). Na podstawie wybranych regionów, uczeń będzie poznawał podstawy geografii ogólnej, zróżnicowanie środowiska przyrodniczego, zróżnicowanie społeczno–kulturowego regionów oraz sposoby gospodarowania człowiekiem w świecie” (źródło :Podstawa Programowa)

Tylko uczniowie, którzy zadeklarują chęć zdawania geografii na egzaminie maturalnym mogą w drugiej i trzeciej klasie nauki (na IV etapie edukacyjnym), realizować kurs geografii w zakresie rozszerzonym. Jego zakres tematyczny obejmuje treści związane z geografiami ogólną fizyczną, społeczno-ekonomiczną i Polski (1/3 czasu). Dla uczniów pozostałych reforma programowa wprowadza przedmiot obowiązkowy uzupełniający *Przyrodę*, realizowaną w II i III klasie liceum, w której geografia staje się zaledwie jednym z 4 wątków przedmiotowych obok fizyki, chemii i biologii.

W stosunku do poprzednich reform programowych jest utrzymywany trend zawężania treści zakresu podstawowego i rozbudowa ujęć specjalistycznych (w zakresie rozszerzonym) przy ich selektywnym wyborze. W przypadku geografii obserwuje się zatem redukcję wymagań podstawowych, tj. **ograniczenie powszechnego wychowania geograficznego społeczeństwa** przy utrzymywaniu mniej więcej podobnego zakresu wymagań na poziomie rozszerzonym. Wprowadzeniu reformy towarzyszyły także zmiany w prawie oświatowym, które jak stwierdzono w preambule do podstawy programowej mają na celu *uczynić polską szkołę skuteczniejszą, przyjazną i nowoczesną*. Po sześciu latach funkcjonowania reformy i prawa oświatowego w odniesieniu do geografii można z pełną odpowiedzialnością stwierdzić, że jej skutki są zupełnie przeciwne do zamierzonych.

Polska szkoła kształci młodych ludzi pozbawionych wiedzy o Polsce, najbliższych sąsiadach, Europie i świecie, nie rozumiejących naszego położenia geopolitycznego, pozbawionych umiejętności wiązania faktów i zjawisk w przestrzeni i czasie, nierozumiejących związków przyczynowo-skutkowych zachodzących między człowiekiem a jego wytworami i przyrodą, wreszcie nierozumiejących i nieszanujących środowiska miejsca, w którym żyją i gospodarują przestrzenią publiczną.

Komitet Nauk geograficznych Polskiej Akademii Nauk zdecydowanie stwierdza, że geografia, obok historii i języka polskiego, jest przede wszystkim odpowiedzialna za kształtowanie w społeczeństwie poczucia tożsamości terytorialnej i wspólnotowości, szacunku do kultury narodowej i rozwoju uczuć patriotycznych, niezbędnych składników formowania się współczesnych postaw obywatelskich Polaków.